

SPOLEK BUDOVANÝ S LÁSKOU. POČÁTKY ČESKÉHO SRDCE – ČESKOSLOVENSKÉ SOCIÁLNÍ PÉČE V RAKOUSKU

ALEXANDRA BLODIGOVÁ

Jeden z nejmladších českých menšinových spolků ve Vídni představuje sociální spolek „České srdce československá sociální pomoc v Rakousku“, který v loňském roce osmičkových výročí oslavil sto let od svého založení.

Založení Českého srdce na území budoucího československého státu iniciovala skupina českých vlastenců v roce 1917 jako reakci na sále se zhoršující životní podmínky obyvatelstva v letech Velké války. Zejména města a zvláště ta větší včetně Prahy trpěla výpadky v zásobování potravinami, šatstvem, uhlím a dalšími potřebnými životními prostředky.

Původní úvaha o založení sociálního pomocného spolku ve Vídni, jako jednoho z odborů Českého srdce vzniklého na sklonku války v roce 1917 v českých zemích a na Moravě, byla vedena snahou pomoci českému obyvatelstvu, neboť Vídeň byla jako sídelní město postižena krutým nedostatkem potravin a všech ostatních životních potřeb a trpěla velkou bídou. Postiženy byly zejména, děti, osamělé ženy a váleční invalidé.

Ustavující schůze přípravného komitétu Českého srdce vídeňského se konala v pátek 25. ledna 1918 v místnostech spolku „Lumír“¹ v I. vídeňském okrese, v Českém domě v Drachengasse 3. Svolali ji pánové Josef Svatopluk Machar,² An-

- 1 Československý zpěvácký spolek Lumír byl založen v roce 1865 a na přelomu 19. a 20. století se výrazně podílel na hudebním životě krajanů ve Vídni. Spolek úředně existuje nepřetržitě od svého založení. Jeho hudební činnost však nebyla provozována a byla obnovena teprve nedávno v roce 2013. Zásahu na obnově má hudební vědec PhDr. Viktor Velek PhD. Předseda spolku Mgr. Pavel Koutník spolu se sbormistrem Johannesem Schwarzem v roce 2013 začali s novými pěveckými silami a zanedlouho i vystupovat na akcích českých vídeňských spolků.
- 2 Básník Josef Svatopluk Machar (1864–1942) žil od roku 1899 ve Vídni, kde získal místo bankovního úředníka v Pozemkové bance. Fejetony publikoval na stránkách časopisu Čas, Nová doba a jiných. S životem v Čechách zůstal v kontaktu. Udržoval písemný styk s K. Kramářem i s T. G. Masarykem. Patřil ke stoupencům Masarykova realismu a exponentům České strany pokrokové. Budoucí prezident byl jeho blízkým přítelem. J. S. Machar využil znalosti vídeňského prostředí a zapojil se do odbojového hnutí Maffie. Zatčení K. Kramáře v květnu 1915 uvrhlo v podezření i J. Machara. Při domovní prohlídce však nebylo nic nalezeno. Podnět k další Macharově perze-

tonín Machát,³ Miloš Pelda, MUDr. Světozar Nevole, poslanec František Tomášek a poslanec JUC. Sedlák. Ustavující schůze se zúčastnili zástupci všech vrstev českého obyvatelstva žijících ve Vídni.

„Na schůzi dostavilo se čteně pracovníků vídeňských, a sice za Český svaz poslancek Tusar, za státoprávní klub poslanec Exner, za uherské Slováky továrník Stodola a za Svaz českých žurnalistů redaktor Šimek, za spolek Komenický dr. Koněřza a učitel Klimeš, za výkonný výbor Československé strany sociálně demokratické sekretář Sirotek, za výkonný výbor strany národně sociální pan Šimek, za Slovanskou Besedu císařský rada Gabriel, za křesťansko-sociální stranu redaktor Kostka, zástupcové všech čtyřech listů vídeňských, zástupce českého učitelstva, zástupcové všech českých spolků a organizací vídeňských. Omluvili se poslanec Tomášek a předseda české strany socialistické redaktor Stein.

J. S. Machát zahájil schůzi nadšenými slovy a pravil, že se národ v době neprostého strádání našel. Probudilo se svědomí národa a uznalo se, že pravým vlastencem je jenom ten, kdo nenechá svého chudšího bratra umírat hladem. I ve

kuci přineslo pařížské číslo *L'Independence Tchèque*, které pod provoláním k českému národu u příležitosti pětistého výročí upálení mistra Jana Husa zveřejnilo i Macharovo jméno. Došlo k jeho zatčení a propuštěn byl v červenci 1916. Básník byl nominován na Nobelovu cenu za literaturu, kterou však získal Romain Rolland. J. S. M. navrhl založit České srdce jako samostatný spolek v Rakousku: „Víděň si musí poradit sama, není-li mluvení o národním semknutí a pocitu pospolitosti zase jen novou frází. Kdo může, ať pomůže, podíváme se. Zkusme založit odbor Českého srdce zde.“ Vývoj situace doma usnadnil Macharovi rozhodnutí vrátit se do Čech. Po vyhlášení Československého státu se intenzivně podílel na jeho budování. V letech 1918 až 1920 se stal poslancem za Státoprávní demokracii, resp. Československou národní demokracii. Až do roku 1924 byl generálním inspektorem československé armády. Začal vystupovat proti politice Hradu a rozešel se s T. G. Masarykem.

- 3 Antonín Machát (1880–1967) se vyučil typografem v Brně. V roce 1911 odešel do Vídně, kde se zapojil do činnosti českých menšinových spolků. Před odchodem do Vídně vstoupil do sociálně demokratické strany. Věnoval se kulturně osvětové práci, vydával a redigoval několik časopisů, spolupracoval s *Dělnickými listy*. Stal se ředitelem Lidové knihtiskárny, založil a vedl Vídeňskou lidovou knihovnu. Pomáhal zakládat české spolky na rakouském venkově a spolupracoval s menšinovým hnutím korutanských Slovinců. V roce 1918 se stal předsedou Československého národního výboru. Pozornost věnoval zejména českému školství ve Vídni a stal se jediným českým členem vídeňské městské školní rady. Spolu s básníkem J. Macharem a dalšími vídeňskými Čechy se stal zakladatelem Českého srdce. Československé sociální péče v Rakousku. V meziválečném období byl v letech 1920 až 1924 zvolen jeho prvním předsedou. Sociální spolek České srdce v Rakousku zastupoval i ve střeškové organizaci českých a slovenských spolků v Menšinové radě, jejímž předsedou byl opětovně zvolen. V letech 1919–1934 působil rovněž v dolnorakouském zemském sněmu a městské radě ve Vídni. Po nastolení Dollfusovy diktatury v Rakousku byl v roce 1934 internován. V letech 1935–1941 vydával Vídeňské noviny. V roce 1938 až do jeho rozpuštění byl starostou Školského spolku Komenský. V roce 1941 byl zatčen gestapem a kratší dobu vězněn. Po skončení války v roce 1945 byl ustaven předsedou Reemigrační komise ČS ÚV a sám se vrátil do staré vlasti. V letech 1945–1946 byl v ČSR poslancem Prozatímního národního shromáždění.

Vídni je třeba pomoci, a to pomoci rychlé a vydatné. Po té předal slovo Antonínu Machátovi, jenž nastínil, jak asi třeba se této vlastenecké a lidumilné akce chopiti, aby přinesla opravdu pomoc našim strádajícím sourodákům. Po té promluvili ostatní zástupcové stran a spolků, které rovněž vyslovili s akcí souhlas, slíbili přispění a pomoc, jakož i měli mnohé důležité návrhy a pokyny.⁴

Zástupci spolků a stran přitom logicky vystupovali nejen z pozice zástupců české a slovenské menšiny jako celku, ale i z pozice reprezentantů jejich jednotlivých složek, jejichž zájmy slíbili obhajovat. V závěru schůze se pak podařilo překonat dílčí názorové rozdíly a byl vytvořen tzv. národní pomocný sbor, jakožto ústřední orgán sdružující veškeré strany a spolky vídeňských Čechů a Slováků (Slováci pak měli v rámci Českého srdce vídeňského vlastní odbor, příliš aktivní však nebyli; zřejmě i tento fakt vedl v únoru 1922 vedení Českého srdce k odmítnutí návrhu, aby se organizace ve jménu oficiální ideje čechoslovakismu přejmenovala na Československé srdce).⁵

„Poslanec Tusar jménem Českého svazu poslaneckého pozdravil akci a upozornil i na silnou větev uherských Slováků, ve Vídni nuzně žijících. Nesmí jich býti zapomenuto. Pravit, že úkol čekající České srdce vídeňské je velký a sotva naň postačí Čechové vídeňští finančně sami. Proto slibuje jménem Českého svazu, že ve vhodnou dobu vydá Český svaz poslanecký provolání k národu.

Po té vyzval básník Machar přítomné, aby učinili začátek a přispěli na České srdce vídeňské. Slova jeho nevyzněla nadarmo, neboť sešlo se ihned 1621 korun, počítaje v to i sbírku, která hned po schůzi byla vykonána v místnostech besedních. Při schůzi sdělil p. dr. Blažek, že pan hrabě L. Sternberg věnuje Českému srdci 1 000 K, které pošle složenkou.

Ku konci schůze zvolení, ev. dobrovolně se přihlásili do národního pomocného sboru tito pánové a dámy: Dr. Svetozár Nevole, továrník Stodola, sekretář Bohdan Sirotek, redaktor František Dvořák, redaktor Šimek, slečna Stibalová, redaktor Viktor Stein, slečna Tonča Mazánková, Jan Štaif, J. S. Machar, paní učitelka Haengliová, Antonín Machát, vrchní komisař Drbal, slečna Hrdinová, slečna Vyháňková, MUDr. Křovák Rudolf, dr. Josef Koněrza, paní Antonie Tvarůžková, vrchní komisař Příbyslavský, připsán dr. Prof. Drozda, sochař Čejka, redaktor Kostka, slečna Voříšková, dr. Saudek, slečna Svobodová Věnceslava, slečna Picko-

4 Archiv Libri prohibiti (dále ALP), Zápisník Českého srdce vídeňského, Ustavující schůze Českého srdce vídeňského. Protokol Přípravného komitétu spolku „České srdce“, národní výbor pro válečnou péči v Rakousku, s. 1 až 5, zapsal 3. 1. 1918 Antonín Machát.

5 ALP, Zápisník Českého srdce vídeňského, Zápis ze schůze pracovního výboru 1. 2. 1918: „Pan továrník Stodola jménem Slováků vídeňských děkuje za lásku jim projevenou. Upozorňuje, že darů a pomoci se od nich mnoho očekávat nelze, poněvadž není mezi nimi takového uvědomění jako mezi Čechy a není zde dosti inteligence. Nicméně slibuje, že se postará o několik slovenských důvěrníků a sám udělá, co bude možno.“

vá, ředitel Vít Hrdina, redaktor Rautenkranz a redaktor Richter František, dopsána paní Slabyhouhová.“

Ustavující schůze pokračovala volbou výboru. Předsedou byl zvolen dr. Světozar Nevole, místopředsedy J. S. Machar, Antonie Tvarůžková, jednatelem Antonín Machát, zapisovatelem slečna Hrdinová a pokladníkem J. Štaif.

Ustavující schůze uložila výboru v co nejkratší době vypracovat spolkové stanoviny, jednatel Antonín Machát byl pověřen napsat provolání ke sbírkám, dále jednáním s úřady a obstaráním prvních agitačních prací. Dále bylo rozhodnuto, aby došlé dary byly ukládány u Vídeňské záložny, jejíž jménem ředitel Hrdina⁶ slíbil bezplatné složenky.

Na závěr této významné schůze bylo přítomným za nadšené nálady popřáno mnoho zdaru v jejich vlastenecké a lidumilné práci a byli upozorněni na Akademii Jednoty „Máje“, která bude uspořádána příští den a výtěžek věnován ve prospěch Českého srdce.

Název zvoleného výboru byl postupně pozměněn na pracovní výbor Českého srdce vídeňského a koncem roku 1918 se přejmenoval na výkonný výbor. Jeho schůze byly stanoveny vždy na pátek na sedmou hodinu večerní do kanceláře Českého domu, kterou ředitelství domu ochotně a bezplatně nabídlo.

Schůze operativně řešily přípravu a průběh pomocných akcí, vzniklé problémy a po vzoru pražského charitativního staršího spolkového sourozence spolek začal budovat vlastní organizační strukturu. Schůze pracovního výboru Českého srdce proběhla 1. února v Českém domě. Úvodem jednatel A. Machát seznámil přítomné s obsahem děkovného telegramu zasláného Pražským Českým srdcem, v němž „...děkuje všem, kteří chtějí se starati o českou drobotinu vídeňskou, a přeje budoucí činnosti nově tvořícího se odboru hojného zdaru.“ Dále z Prahy porádili na začátek činnosti utvořit organizační odbory, zejména finanční a dětský.

Navrhli, aby se vídeňský odbor dohodl s odborem brněnským a vídeňské děti tak mohly vyjíždět na pobyt na jižní Moravě. Zásobování by se mohlo zlepšit, pokud by si vídeňské České srdce zřídilo sbor důvěrníků složený z železničních zřízců, kteří by pak dohlédli na řádnou dopravu potravin a darů. V zasláném

6 Archiv České národní banky (AČNB), sign. ŽB/423/1, ŽB/2690/180, ŽB / 2639/55. Vít Hrdina (1871–1927), povoláním finančník, působil ve finančních ústavech v Brně, Českých Budějovicích, Ostravě, Praze a Vídni. Ve Vídni se stal zástupcem ředitele filiálky Živnostenské banky. Vít Hrdina dosáhl v Živnostenské bance, konkrétně její vídeňské filiálce až na post ředitele (ve vídeňské filiálce byl tak v roce 1918 hned „číslem dvě“ po vrchním řediteli Josefu Špitálském). Aktivně se účastnil života české menšiny a stal se jedním ze zakladatelů Českého srdce. Československé sociální pomoci v Rakousku. Českému srdci byl v jeho počátcích nápomocen nejen radou. Zastával funkci předsedy hospodářského a finančního odboru Českého srdce v Rakousku a z titulu funkce organizoval konkrétní pomoc nejchudším českým dětem, nemocným, invalidům a jiným válkou strádajícím krajanům.

telegramu byly i odkazy na konkrétní spojení: „Paní Růžena Svobodová⁷ oznamuje, že rolník Karel Dytrich z Kochbergu u Českých Budějovic žádá o dvě děti, které zde budou chodit do německé školy. Ivan Křížan z Valašského Meziříčí oznamuje, že zasílá vagon dříví.“

Jednatel oslovil jménem Českého srdce Živnostenskou, Ústřední a Průmyslovou banku a Vídeňskou záložnu s žádostí o příspěvky. Dále rozeslal provolání „ke sbírkám 27 listů.“⁸

Z Prahy přijel tajemník tamějšího Českého srdce učitel Rosol, který představitele Českého srdce ve Vídni seznámil s historií vzniku Českého srdce v Praze, s jeho organizační strukturou a dobročinnými akcemi. Přednesl řadu praktických a cenných informací, o způsobech organizace sbírek, zajišťování pomoci potřebným rodinám a formách pomoci. Doporučil, aby pomoc směřovala ve větší míře k chudým dětem. Dále sdělil, že vládou byl nabídnut Českému srdci vyprázdněný vystěhovalceký tábor v Německém Brodě s kapacitou pro 5 000 dětí a přislíbil, že se pobytu mohou zúčastnit i vídeňské české děti.

Dne 2. března 1918 se návazně ve Vídeňské záložně uskutečnila jedna ze zásadních porad Českého srdce za účasti členů Ústředí, důvěrníků Českého srdce v jednotlivých vídeňských okresech a pražských hostů, která rekapitulovala dosavadní výsledky práce a projednala plán další činnosti. Ten byl zaměřen na odstranění nejkřiklavějších nedostatků v péči o děti a ostatní chudé obyvatelstvo těžce zkoušené válkou. Jednalo se o provoz tzv. krbů: Místní skupiny vydávaly legitimace ve třech barvách na ráno, poledne a večer a na tyto potřební dostanou v krbech třikrát denně masitou polévku. Jeden krb byl určen až pro 2000 lidí, aby se lid prostými almužnami nedemoralizoval. Dětský odbor informoval: „Pokukázky dětem žebrajícím rozdávat nemůžeme, protože děti žebrají německy. Lze

7 ALP, Zápisník Českého srdce vídeňského, Zápis ze schůze pracovního výboru 1. 2. 1918, s. 6 až 8.

8 Spisovatelka a zakladatelka Českého srdce Růžena Svobodová (1868–1920) sama v mládí zažila strádání, když jí náhle zemřel otec, který byl ředitelem premonstrátských statků v Praze, a matka zůstala nezaopatřena se čtyřmi dětmi. Růžena navštěvovala Vyšší dívčí školu v Praze a záhy se provdala za úředníka a spisovatele Františka Xavera Svobodu. Po sňatku zahájila svoji literární tvorbu. Pražský kulturní život obohatila otevřením svého salonu. Spolupracovala s Šaldovými časopisy „Novina“ a Česká kultura“. Na podzim 1917 zveřejnila v literární revui „Lípa“ výzvu k národní solidaritě „Nedejme zahynouti.“ Ve válečných letech byla iniciátorkou a zakládající členkou charitativního spolku, kterému dala jméno „České srdce“. Spolek organizoval pomoc venkova hladovějícím městským dětem. Myšlenka na založení svépomocné národní organizace vznikla v Praze v kruhu několika významných intelektuálů, mezi něž patřili prof. UK Jan Deyl, pražský radní Václav Štěpánek, hlavní pražský fyzik (hygienik) L. P. Procházka a spisovatelé Jaroslav Kvapil, Ivan Olbracht a R. Svobodová. Společně s Josefem Vraným formulovali výzvy k veřejnosti, které se staly základem svépomocné akce. Výzvy našly velkou odezvu na venkově, kde je svou autoritou podpořil A. Švehla. Úspěšné byly akce „národních hostů“(dětí) na venkově a „krbů“ ve městech. In: Mourková, Jarmila: Růžena Svobodová. Praha 1975.

však v okresech pořádali dýchánky, tam získávají adresy českých lidí v nutných poměrech a zavádět je do kuchyní. Nejdůležitější je posílání na venkov“. Závěrem bylo konstatováno: „Přeci je práce u nás snad radostnější než v Praze. Tam stojí za nimi všichni, i úřady, zde za námi jen láska, ale ta dokáže mnoho. Ze své vlastní síly dokážeme, že zachráníme naše nejmenší národu. My chceme mít za sebou ne úřady, ale lásku krajanů.“⁹

Vídeňské české spolky se sociálním a národním posláním – Domov, Školský spolek Komenský a České srdce-koordinovaly svoji činnost. V březnu 1918 se jejich zástupci sešli na společné schůzce ve Vídeňské záložně. „Redaktor Dvořák informoval o schůzi, kterou svolal na rozkaz ‚Jeho Veličenstva‘ p. generál Landwehr. Z českých kruhů se zúčastnili p. ministr Žáček, poslanec Staněk, dr. Lukavský a poslanec Exner. Generál Landwehr dostal rozkaz opatřiti peníze a vypraviti děti na venkov. Peníze již má, nevěděl však, jak akci organizovat. Chtěl se obrátiti na místodržitele v různých zemích, aby organizovali výbory a ty teprve aby jednaly. Uvítal s radostí, že jsou zde již organizace, jimž celou akci svěřiti. Byl tázán, zda dostane České srdce peníze na děti, když jich určitý počet vypraví. O to prý musí výbor teprve rozhodnouti. Určitě však slíbil, že dají 100 K na dítě, když si pro ně České srdce nalezne příbytek na venkově, takže se budou platit 2 K denně na dítě a zbylé K použít na správkou obleků či nové. Je nutné organizovat také dozor nad dětmi. Bylo řečeno, že v Čechách a na Moravě může dozor býti svěřen učitelům. Generál Landwehr se uvoluje kancelář za to vypláceti. Poněvadž je však mnoho učitelů na vojně, mohou děti doprovázet i jiné spolehlivé osoby, jimž se honorář rovněž vyplatí. Organizování všeho svěřeno bylo Českému srdci. České srdce má předložit plán. Během prázdnin by se děti nevystřídaly, proto budou první poslány ven v polovici května, další v polovici června. Pan generál obrátí se na ministra vyučování, aby děti byly ze škol puštěny. ...V Praze se snad akce již chopil p. místodržitel. Zemská komise hodlá vypraviti v Čechách 1800 a na Moravě 800 dětí na venkov. Zde u nás je nejdříve nutno děti sepsat a poslat je již v květnu.“¹⁰

Již v letních měsících roku 1918 se Českému srdci ve Vídni podařilo za přispění mnoha dalších institucí a jednotlivců a za obrovského úsilí členů Českého srdce vypraviti 2200 českých dětí z Vídně na venkov. „Dětem se dařilo na venkově velice dobře, ozdravily tam a posílily na těle i na duchu. Práce s vysláním dětí na venkov byla neobyčejně svízelná a namáhavá, a nutno vysloviti za velkou obětavost vřelé díky, v prvé řadě p. dr. Křovákovi, revidentu p. Jakšovi a oficiálovi Doležalovi,

9 ALP, Zápisník Českého srdce vídeňského, Zápis ze schůzce Ústředí a sboru důvěrníků dne 2. 3. 1918, s 22 až 29.

10 ALP, Zápisník Českého srdce vídeňského Zpráva o společné schůzi Českého srdce, spolků Domov a Komenský ve Vídeňské záložně 20. 3. 1918.

kteří kancelářské práce řídili a denně dlouho do noci pracovali. Poděkovati nutno dále všem činovníkům v okresech, kteří po práci opatrovali nutné informace, dále všem, kdož děti vozili na venkov, jakož i těm, kteří pro ně zase na venkov dojeli. Poděkovati také musíme našim českým lékařům vídeňským, kteří s uznání hodnou obětavostí a úplně zdarma vyšetřovali na venkov vysílané děti. Jsou to primář prof. Josef Drozda, p. dr. Jetel, p. dr. F. Ježek, p. dr. R. Fischer, p. dr. Josef Vejda, dr. B. Hohman, dr. Ladislav Pražák.¹¹ Poděkováno bylo rovněž krajanům v Čechách a na Moravě, kteří se obětavě o děti starali a kteří přislíbili pomoc i v příštím roce. Přes poskytovanou finanční pomoc nebyla situace v době založení nového spolku pro vídeňské Čechy zvlášť příznivá. Válka zuřila již několik let, monarchie stále existovala a vedla boje na několika frontách. Sociální poslání nového spolku a jeho snaha poskytovat pomoc a péči nejvíce strádajícím krajanům byly v české menšině kladně přijaty. Zpočátku se však uvažovalo o možnosti vést tento charitativní spolek jako součást spolku Domov.¹²

Další možností, k níž se i z organizačních důvodů přiklánělo nejvíce činovníků, bylo zřízení Českého srdce ve Vídni jako odbočky Českého srdce zaregistrovaného úředně v Praze. Proti těmto úvahám se postavila řada odpůrců, zejména J. S. Machar, který otevřeně vystoupil s názorem, že Praha má svých starostí dost a než by se pomoc dostala strádajícím ve Vídni, mnoho by z ní nezbylo. Vídeň si tedy musí pomoci sama!

Přestože byl tedy problém se samostatností spolku zdánlivě vyřešen, vyvstaly jiné problémy. Vypracované stanovy byly úřady několikrát vráceny k přepracování a fakticky až do roku 1920 nebyly úředně schváleny. Znovu se tedy dostaly na pořad dne úvahy o podobě spolku. Výkonný výbor se několikrát zabýval otázkou, zda je spolek legální, když nemá platné stanovy, tedy zda není jeho činnost ilegální. Zda jsou sbírky organizované ve prospěch zbídačených menšinářů legální, či zda musí být opětně úřady žádány o jejich povolení. Tehdy zazněl návrh, aby České srdce vystupovalo pod názvem sociální oddělení Národního výboru. K této variantě zlegalizování spolkové činnosti Českého srdce by totiž stačila úprava jednacního řádu Národního výboru. Ten také s takovým postupem vyslovil souhlas. Nicméně většina členů vedení Českého srdce vídeňského rozhodla o jeho samostatnosti. V roce 1921 konečně došlo k úřednímu schválení spolkových stanov

11 ALP, Zápisník Českého srdce vídeňského, Protokol přípravného komitétu, 10. schůze přípravného výboru 20. 9. 1918.

12 APL, Zápisník Českého srdce vídeňského, Zápis o schůzi ústředního výboru Českého srdce konané 22. 2. 1918: „Pan redaktor Dvořák dává dobrozdání, zda nebylo by výhodnější přihlásiti České srdce jako odbočku spolku Domov, jehož stanovy zřízení odborů dovolují. Většina přítomných však souhlasí s míněním mistra Machara.“

a spolek oficiálně zapsán pod názvem „České srdce. Československá sociální pomoc v Rakousku.“¹³

Po vzniku samostatných států na území bývalé monarchie včetně Československa a Rakouské republiky se rázem ocitá spolková činnost české menšiny v Rakousku v novém postavení. České srdce však pokračovalo ve svém působení, protože situace v zásobování se nelepšila a Vídeň byla zasažena všeobecným nedostatkem. Značná část obyvatelstva, zejména ti nejchudobnější děti a mládež, staří lidé, invalidé a vdovy – nepředstavitelně strádali.

Akt darování, ať už šlo o finanční obnos, oblečení, koš uzenek či dobrý oběd, byl však jen jednou z cest, jak přispět ke zdaru působení Českého srdce. Další možností, jak si spolek obstarával finanční prostředky, byl prodej nejrůznějších upomínkových předmětů, odznaků, obětinek či tematických pohlednic (velikonočních, vánočních, žertovných aj.), které zpravidla získával za minimální částku či zdarma od českých tiskařů a knihkupců. Ty pak prodával a výdělek používal k vyplácení podpor či nákupu šatstva a potravin.

Dalším důležitým příjmem byl výtěžek z kulturních podniků (divadelní a hudební představení, taneční večery, besídky apod.), které pořádaly jednotlivé české vídeňské spolky (Lumír, Pokrok, Záboj aj.). Pokud byl podnik pořádán přímo ve prospěch Českého srdce, šel do jeho pokladny zpravidla celý výtěžek akce, případně i sbírky, pokud byly mezi účastníky uspořádány. Jestliže spolek organizoval podnik ve svůj prospěch, bylo vstupné většinou ještě navýšeno o drobnější částku, která pak byla předána Českému srdci. Odběratelé vídeňských českých novin nejen z Rakouska, ale i z českých zemí či Balkánu posílali příspěvky Českému srdci prostřednictvím administrací jednotlivých listů, které je pak předávaly. Necenila se ovšem pouze pomoc finanční, důležité byly i potravinové dary (především ty pravidelné) nebo např. pozvání strádajícího českého dítěte do rodiny na teplý oběd.

Organizační struktura důvěrnických sborů, jako základního organizačního útvaru sociální pomoci a charity ve Vídni, byla dobudována k 11. dubnu, kdy do-

13 ALP, Zápisník Českého srdce vídeňského, Protokol přípravného výboru Českého srdce vídeňského, Zápis z 2. schůze přípravného výboru dne 8. 2. 1918: „Došlo několik dopisů, které po přečtení dány byly k vyřízení jednatele a pokladníkovi. Došlo již několik naléhavých žádostí nouzí trpících vdov a sirotek o podporu. Jednatel p. Machát položí dotaz policejnímu ředitelství, zda je pro tuto lidumilnou akci třeba zvláštního policejního povolení ku sbírkám, jakož musili se pomocná akce Českého srdce dříve úřadům hlásiti. Z dopisu zasláního sekretariátem Českého srdce pražského vysvítá, že akci tuto ohlásiti netřeba, poněvadž se jedná o válečnou akci dobročinnou. Zapsala V. Hrdinová.“ Vlastimila Hrdinová (1899–1939), dcera Víta Hrdiny, na ustavující schůzi Českého srdce 25. 1. 1918 byla zvolena zapisovatelkou. A. Machát jí pověřil vedením Zápisníku Českého srdce, který vedla do 8. 5. 1919, kdy reemigrovala do Československa. Působila v Praze a Brně jako redaktorka a spisovatelka. Publikovala pod jménem Vlastimila Karlasová. Viz NA, fond Policejní ředitelství Praha II – evidence obyvatel.

šlo k ustavení poslední místní skupiny pro I. okres s předsedou MUDr. Jetelem. Krátce předtím se ustavil i slovenský odbor, jehož předsedou byl zvolen továrník Stodola. Celkem bylo zřízeno 16 místních skupin. Jednatelům důvěrnických sborů se stal redaktor Richter.¹⁴

Současně se vedení Českého srdce vídeňského snažilo legalizovat své postavení i prostřednictvím nově vznikajících institucí na českém území. Ne vždy však na krajany v zahraničí bylo ve vlasti pamatováno: „V těchto dnech ustavila se v Praze instituce velmi důležitá, totiž Národní výbor. Hlavním jeho posláním je boj za samostatný stát a péče o zásobování českého lidu. Nemile se nás dotklo, že bylo zapomenuto na zástupce Vídně. Bylo proto již jednáno s poslaneckým klubem. Aby zástupcem byl někdo, kdo by mohl zastupovati všechny strany, bude zvolen asi někdo z Českého srdce vídeňského.“ Antonín Machát nechal na schůzi Ústředí Českého srdce vídeňského dokonce hlasovat, zda členové schvalují, že se osobně zasazoval a domáhal, aby Vídeň měla v Národním výboru svého zástupce.¹⁵

Kromě zajištění prázdninových pobytů v roce 1918, kdy se podařilo umístit několik set dětí v hostitelských rodinách na Moravě i v Čechách, se Českému srdci dařilo zřizovat tzv. krby. V jednotlivých vídeňských okresech si odbory Českého srdce pronajaly prostory, v nichž vydávalo obědy. Jednalo se převážně o teplou polévku a v době citelného nedostatku uhlí a dřeva se zde návštěvníci mohli nejen nasytit, ale i ohřát. V nejtěžším poválečném období od listopadu 1918 do června 1919 tak začalo postupně v jednotlivých vídeňských okresech podle pražského vzoru fungovat až 10 krbů Českého srdce, které dokázaly denně nasytit až 2000 hladovějících dětí. Jiná akce Českého srdce spočívala v konkrétní pomoci potřebným rodinám, jako bylo vydávání základních potravin, ošacení pro děti a těm nejpotřebnějším pak byla poskytována také pomoc finanční.

V souvislosti s ukončením války a politickými změnami ve prospěch demokracie docházelo i k velkému pohybu obyvatelstva. Česká vláda zřídila Reemigrační kancelář a předpokládalo se, že se do vlasti vrátí velká část českých a slovenských obyvatel žijících na území bývalé monarchie.

I v této pro české spolky v Rakousku nejisté době, neztratilo poslání Českého srdce nic ze své aktuálnosti. Naopak v poválečném chaosu ve všech oblastech byla organizovaná pomoc nejpotřebnějším vítána. Na 15. schůzi výkonného výboru Českého srdce 10. listopadu 1918 prohlásil A. Machát: „...bylo by lépe o stanovách již nemluvit. Byla vyhlášena spolčovací svoboda, nemůžeme tedy být pronásledováni, a výhody, které nám mohlo přinést jmenování šlechticů čestnými členy, také již neexistují. P. Machát navrhuje, aby byl raději požádán vyslanec

14 ALP, Zápisník Českého srdce vídeňského, Zápis ze schůze Ústředí Českého srdce 17. 4. 1918.

15 ALP, Zápisník Českého srdce vídeňského, Zápis ze schůze Ústředí Českého srdce 24. 7. 1918.

Tusar, aby České srdce smělo být odborem Národního výboru a bylo přiděleno odboru pro sociální péči.¹⁶

Reemigrace představitelů spolku byla v této době tématem každé schůze výkonného výboru. Koncem listopadu byla schůze svolána kvůli odjezdu prvního předsedy dětského odboru a správce kanceláře Českého srdce, účetního revizora c. k. ministerstva financí Jana Jakše do vlasti. Jeho náhradníkem byl zvolen pan Císař, který se již osvědčil ve funkci předsedy důvěrnického sboru Českého srdce. “Panu Jakšovi bylo poděkováno jménem dětí, které vypravil ve službách Českého srdce na venkov. Sekretářem zvolen pan Ing. Grund. Pánové Jetel a Machát navštívili radnici, aby vyšetřil, proč magistrát zabavuje Českému srdci potraviny. Bylo jim řečeno, že magistrát nic nezabavuje, protože starosta výslovně nařídil, aby se nic nedělo, co by Čechy mohlo dráždit. Pokud došlo k zabavování, iniciátorem byla státní policie.”¹⁷

K prvnímu výročí vzniku Českého srdce mělo vyjít zvláštní číslo Vídeňských ilustrovaných novin, které mělo čtenářům podat obraz české Vídně jako informaci před valnou hromadou Českého srdce. Do zvláštního čísla zaslala svůj příspěvek řada představitelů Českého srdce. Z původně informativního článku V. Hrdiny, který upozorňoval na všestrannou pomoc krajanům, kterou organizuje České srdce. Ve svém článku žádal o příspěvky v jakékoliv formě, Hojnost článků umožnila sestavit celou brožuru. Dále byly připojeny přednáška MUDr. Jetela, statistická zpráva Dr. Vahaly, jednatelská zpráva A. Macháta a článek o Školském spolku Komenský ve Vídni. A. Machát navrhl, aby se vytiskla samostatně a přikládala se k prosebným dopisům. Vznikla tak knížka o 32 stránkách, kterou pod titulem „Česká Vídeň“ rozesílalo České srdce vídeňské s prosebnými dopisy nejen jednotlivcům, ale především finančním úřadům včetně záložen,¹⁸ obecním úřadům a dalším eventuálním přispěvatelům. Zvláštní číslo Ilustrovaných listů vyšlo ve zvýšeném nákladu a bylo zdarma distribuováno všem hostitelským rodinám, u nichž klienti Českého srdce mohli prožít prázdniny, nebo těm, kteří se nějakým způsobem podíleli na sbírkách či jiných příspěvcích pro České srdce.

Přípravou slavnostní besedy se zabývala 18. schůze výkonného výboru. Předseďa MUDr. Svetozar Nevole úvodem zmínil, že České srdce vídeňské bude oslavovat svou roční existenci a ocenil jeho činnost ve prospěch strádajících spolu-

16 ALP, Zápisník Českého srdce vídeňského Protokol výkonného výboru, 15. schůze VV 10. 11. 1918.

17 ALP, Zápisník Českého srdce vídeňského, Protokol výkonného výboru, 16. schůze VV 30. 11. 1918.

18 ALP, Zápisník Českého srdce vídeňského, Protokol výkonného výboru. Krátce po zahájení své charitativní činnosti se České srdce obrátilo s žádostí o příspěvky na vídeňské peněžní ústavy. Finanční zpráva, kterou projednala schůze ústředního výboru Českého srdce 15. 2. 1918, uvedla výši doposud získaných příspěvků: Živnostenská banka K 5000, Vídeňská záložna K 1000 a její úřednictvo K 300 a úřednictvo Průmyslové banky K 314.

rodáků. Připomenul všechny spolkové spolupracovníky, kteří odešli z Vídně do staré vlasti. Vyjádřil přesvědčení, že změna politické situace, kdy spolek pracuje za zcela jiných podmínek, sociální práci prospěla. Zdůraznil, že charitativní činnost ve prospěch slabších není nyní méně potřebná a nesmí se v ní polevovat. Jednatel A. Machát navrhl, aby vzpomínka ročního jubilea Českého srdce proběhla formou slavnostních schůzí v jednotlivých okresech, kterou uspořádají okresní důvěrníci. Důvěrníci měli podat přehled celoroční práce v konkrétních podmínkách svého okresu a bylo rozhodnuto, že budou vysláni také řečníci z ústředí, aby členům poděkovat za vykonanou práci. Na poslední neděli v únoru byly naplánovány zábavy ve prospěch Českého srdce.

K ročnímu výročí založení spolku vykázal finanční odbor Českého srdce vídeňského k datu 1. 2. 1919 uložených 162 285, 37 korun. „Na darech se sešlo K. 282 898, 93, podpor bylo rozdáno K 56 092, odznaky vynesly K 5 776, 40, Macharovy rukopisy K 10 184, 45 a dar K 56 000 z dobročinného fondu císaře Karla „dítě na venkov“, který je uložen u Živnostenské banky a bude převeden do Vídeňské záložny.“¹⁹

V prvních poválečných letech pak České srdce využívalo i podpory tzv. americké pomocné akce pro péči o děti. „Vítězná strana“ nabídla pomoc strádajícím „poraženým“, tedy i Rakousku a Vídni. Akce byla zaměřena především na překonání podvýživy u dětí, zprvu k ní však měli díky úředním obstrukcím na rakouské straně přístup pouze děti německé. Na žádost Českého srdce zasáhli českoslovenští diplomaté u vrchního komisaře pro Dolní Rakousy a Vídeň M. Hynese a sdílet pomoc bylo umožněno i českým a slovenským dětem. Ve Vídni v roce 1919 působilo 23 amerických jídelen, v nichž se zprvu stravovalo 120 000 dětí.

Rovněž Britové provozovali ve Vídni podobnou pomocnou akci prostřednictvím British Vienna Emergency Relief Fund a British Help for Viennese Children.

Na zajištění pravidelné sociální pomoci a výpomoci měla velkou zásluhu spolupráce s československým vyslanectvím ve Vídni. Sepětí československého vyslanectví s Českým srdcem v Rakousku bylo od počátku velmi pevné. Poslanec Vlastimil Tusar působil v letech 1918–1919 jako plnomocník československou vlády, kterou zastupoval v Rakousku při delimitačních jednáních.²⁰

Rovněž jeho spolupracovník Robert Flieder,²¹ který zastával v letech 1920 až

19 ALP, Zápisník Českého srdce vídeňského, Protokol výkonného výboru, zápis 18. schůze VV konané dne 1. 2. 1919.

20 Vlastimil Tusar: novinář, politik a diplomat, Zdeněk Kárník, Česká strana sociálně demokratická, 2005

21 Flieder Robert (1883–1957), právník, v letech 1908 až 1917 publikoval několik studií z právních dějin. Koncem války působil ve vídeňské říšské radě jako tajemník Svazu českých říšských poslanců. V říjnu 1918 nastoupil do služeb československého plnomocníka ve Vídni V. Tusara. R. Flieder zastával v letech 1920 až 1931 na československém vyslanectví funkci chargé d'affaires. Od počátku

1921 funkci *chargé d'affaires* na velvyslanectví Československé republiky, se osobně angažoval při získávání příspěvků a podpor pro České srdce ve Vídni. Jeho manželka Milada Fliederová²². byla dokonce za svůj mimořádně angažovaný přístup k sociální práci Českého srdce zvolena na jeho ustavující valné hromadě čestnou místopředsedkyní. Paní Milada Fliedrová se angažovala v získávání darů a pomoci pro české krajany ve Vídni v Českém srdci již od jeho počátků. Spolu s jeho sekretářem Ing. Grundem se jí podařilo zajistit v zimě 1918/1919 u italského generála Segré přiděl dalších potravin pro českou komunitu ve Vídni.

Výkonný výbor pravidelně na svých schůzích jednal o všech formách příspěvků, které se mu podařilo získat nebo které mu byly nabídnuty. V únoru 1919 mimo jiné informoval o zahájení výstavy děl sochaře Vojtěcha Eduarda Šaffa, která byla zahájena 20. ledna pod protektorátem Českého srdce v pronajaté místnosti v XV. vídeňském okrese. Výstavu zahájil pan Císař. Mistr Šaffa reemigroval s rodinou do Brna a část zisku z prodeje svých děl věnoval Českému srdci. Vystavené exponáty menších rozměrů byly téměř všechny rozprodány, velké však zůstaly neprodané. Bylo rozhodnuto obrátit se na spřátelené ředitele českých peněžních ústavů a požádat je o zakoupení některých děl.

Dále tiskárna Melantrich Českému srdci ve Vídni nabídla, že s jeho souhlasem vydá s logem Českého srdce obraz autorky Minky Podhajské, který znázorňuje osvobození slovanských národů. Za souhlas s umístěním loga by České srdce obdrželo 3 K z každého prodaného kusu. Cena samotného obrazu byla stanovena na 22 K a na obraze by byl příspěvek na České srdce vyznačen. České srdce v odpovědi uvedlo, že při tak vysoké ceně za obraz by přivítalo i zvýšení příspěvku na České srdce, a sice na 5 K z každého kusu.

Soukenický cech z Humpolce dále nabídl zimníky pro děti i dospělé. Nabídka byla odmítnuta vzhledem ke skutečnosti, že by se teprve musely nechat ušít a „bude

svého pobytu ve Vídni projevoval velmi vstřícný vztah ke krajanské komunitě, navštěvoval menší nové spolkové podniky a stal se také členem a podporovatelem charitativního spolku České srdce. Po ukončení mise ve Vídni byl jmenován vyslancem ve Švýcarsku a zároveň zde od konce března 1922 zastával funkci prvního zástupce České republiky ve Společnosti národů v Ženevě.

- 22 Milada Fliederová (1893–1980), manželka československého vyslance v Rakousku Roberta Fliedera. Vystudovala filologii a již od mládí měla silně vyvinuté sociální citění. Charitativní činnosti se věnovala již v Praze a po příjezdu do Vídně rychle vyhledala podobně smýšlející krajany. Společně s Antonií Tvarůžkovou, Ludmilou Horsákovou a Anastázií Gregorovou se stala jednou z předních ženských pracovnic v počátečním období činnosti Českého srdce v Rakousku. Všechny tyto ženy spojovalo mládí a obětavost v sociální práci s dětmi. M. Fliederová spolupracovala s Českým srdcem velmi intenzivně a obětavě. Kromě jiného se autorsky a redakčně podílela na vydání několika publikací Českého srdce. Nejvýznamnější z nich byla bezesporu vlastenecká čítanka *Studánka* vydaná v roce 1921 Českým srdcem ve prospěch dětí, které ještě nedávno musely stávkovat za existenci českého školství ve Vídni. Viz České srdce. Československá sociální péče v Rakousku 1918–2018. Praha 2018.

po zimě, než by se to povedlo.“ Cukrovar v Kojetíně oznámil, že má pro České srdce vídeňské k dispozici 100 q cukru a úřadovna pro zeleninu a ovoce nabídla vagon marmelády. S objednávkami se „...posečká, až se poměry dopravní urovnají.“²³

Výbor rovněž konstatoval, že brožury „Česká Vídeň“ docházejí zpět, hlavně od farních úřadů a menších záložen. Vrácené brožury v průvodních listech obsahovaly sdělení, že Vídeň nebudou adresáti podporovat. Bylo rozhodnuto, že je nutno zaslat tiskové kanceláři noticku, že se nejedná o podporu Vídně, nýbrž o akci Českého srdce. Na druhé straně Školský spolek Komenský požádal o darování 100 ks brožury. Bylo odsouhlaseno poskytnutí 200 výtisků.

Výkonný výbor v tomto období vydal Pokyn pro důvěrníky jednotlivých odborů, kterým je informoval, že podpory se budou vydávat jen těm lidem, kteří se prokáží, že volili české kandidátky. Centralistům měla být na všeobecnou žádost podpora zastavena.

Zpočátku se stala skutečnými centry Českého srdce místa, kde byli občansky zaměstnáni jeho jednotliví funkcionáři. Centra, do nichž se dostávaly prvotní informace a kde se sbíhaly nitky dobročinné činnosti, představovaly budovy dvou peněžních ústavů, v nichž byly uloženy finanční prostředky Českého srdce Živnostenské banky v Herrengasse 12, kde úřadoval předseda finančního odboru Českého srdce Vít Hrdina a účetní skladiště prokurista František Zemek, a s ní spojené Vídeňské záložny v Adlergasse 12, jejímž ředitelem byl místopředseda finančního odboru Českého srdce Rudolf Koula.²⁴

V polovině února 1919 se podařilo přestěhovat kancelář Českého srdce z místnosti, kterou mu doposud ochotně přenechávala Vídeňská záložna a kde zasedalo i ústředí Českého srdce. Ústředí Českého srdce i hlavní kancelář se začaly scházet a úřadovat ve vlastní kanceláři v Českém domě, kde se však již od začátku spolkové činnosti Českého srdce konaly pravidelné schůze jeho výkonného výboru. Vzhledem k rozsáhlé agendě ústřední kanceláře Českého srdce, která byla spojena s četnými návštěvami, se ukázalo toto řešení jako nevyhovující a ústřední kancelář Českého srdce sídlila téměř po celé meziválečné období ve IV. okrese na adrese Johann-Strauss-Gasse 36.

Prohloubila se také spolupráce s úřady v České republice. Ing. Grund osobně intervenoval ve prospěch Českého srdce u centrálních úřadů v Praze. Ministr pro sociální péči pan dr. Winter přislíbil zařízení pro útulnu s 20 postelemi a dále slíbil po dohodě s ministerstvem výživy, že se zasadí se o to, aby byly do Vídně přiděleny šatstvo, boty a prádlo pro 1000 dětí. Státní obilní ústav přidělil 20 pytlů mouky, 2000 kg ovesné rýže a 1000 kg krup. Ministerstvo veřejných prací přidělilo

23 ALP, Zápisník Českého srdce vídeňského, Zápis z 21. 2. 1919 o poradě výkonného výboru Českého srdce vídeňského.

24 České srdce československá sociální péče v Rakousku 1918–2018.

2 vagonu uhlí na 3 měsíce a na každé další 3 měsíce přislíbilo zaopatřit ve prospěch krajanů v Rakousku totéž množství. Ministerstvo železnic povolilo volné jízdenky pro výpravy dětí i s průvodci od hranic republiky.

Jednu z velkých akcí, kterou zabezpečoval výkonný výbor s předsedy jednotlivých odborů, byla tzv. Akce Brambory.²⁵ České srdce v březnu 1919 převzalo rozdělování 150 vagonů brambor pro vídeňské Čechy. Denně docházelo k převzetí několika vagonů a poukázky vydávaly volební výbory. Ty měly rovněž za úkol brambory vydávat. Brambory byly uloženy ve skladišti Českého srdce v Schützensgasse a zde probíhal výdej. Za pronájem skladiště platilo České srdce majiteli, kterým byla Jednota svatého Metoděje. Určité množství brambor si vyhradilo České srdce pro své krby. Protože celou akci České srdce včetně distribuce zajišťovalo, bylo rozhodnuto, že jako dar obdrží zisk cca 140 000 K, který však nebyl celý vyplacen v hotovosti, ale 100 000 K bylo použito na zakázku a nákup šatstva a obuvi pro potřebné.

V dubnu 1919 výkonný výbor Českého srdce znovu projednával nabízející se možnosti legalizace českých sociálních pomocných spolků. „Poněvadž odbočka Československého Červeného kříže v Něm. Rakousku zřízena býti nemůže, tvoří se sdružení Sociální péče Čechoslováků v Německém Rakousku se sídlem ve Vídni. Českému srdci jsou vyhrazena místa 4 delegátů /zvolena pí Fliedrová, MUDr. Jetel, A. Machát a Ing. Grund.“²⁶

Ustavující valná hromada se mohla uskutečnit ve chvíli, kdy byly ústředí Českého srdce doručeny řádně schválené stanovy, tedy až 23. ledna 1921. Spolek měl v té době za sebou de facto již tři léta charitativní sociální práce ve prospěch české menšiny. Zástupci všech odborů Českého srdce z Vídně i z venkova jednali ve II. okrese v hotelu Continental na Taborstrasse. Na zahájení valné hromady byla tlumočena zdravotice zasláná prezidentem T. G. Masarykem, v níž vyjádřil své plné uznání Českému srdci vídeňskému za velikou práci na poli sociální péče a jeho „venkoncem humánní snahy“ a popřál vše nejlepší do další činnosti. Poté následovaly zdravotice „bratrských“ spolků Českého srdce z Prahy a Brna. Zakládající člen vídeňského Českého srdce A. Machát tlumočil pozdravné listy a dále vystoupil v roli spolkového jednatele, když ve svém projevu rekapituloval činnost Českého srdce ve Vídni od jeho vzniku. Jedno ze zásadních vystoupení představoval projev reprezentanta československého vyslanectví Roberta Fliedra, který vysoce ocenil dosavadní činnost Českého srdce v těžkých válečných a poválečných dobách a slíbil, že jeho aktivity bude Československo i nadále ze všech sil podporovat.²⁷

25 ALP, Zápisník Českého srdce vídeňského, Schůze VV ČS s předsedy odborů 21. 3. 1919.

26 ALP, Zápisník Českého srdce vídeňského, Zápis o schůzi výkonného výboru 24. 4. 1919.

27 ALP, Zápisník Českého srdce vídeňského, Zápis z Ustavující schůze Českého srdce československé sociální péče v Rakousku 23. 1. 1921.

Období od ustavující valné hromady do počátku dramatických politických změn v Rakousku znamenalo ve spolkovém životě Českého srdce období největšího rozmachu.

Již v době konání ustavující valné hromady došlo ústředí Českého srdce spolu se sborem důvěrníků a většinou ostatních funkcionářů i prostých členů k přesvědčení, že hromadná finanční i materiální podpora v té míře, jakou spolek poskytoval ve válečném roce a prvních letech poválečných, je neudržitelná. Nejednalo se jen o ekonomickou stránku, ale vyvstávala i stránka morální. Stále více žadatelů o podporu na tom nebylo tak špatně, jak ve svých žádostech uváděli. Z těchto důvodů tehdy České srdce soustředilo svoji pozornost na děti, na zajištění jejich zdravého fyzického i duševního vývoje, péči o těhotné ženy a rodiny v prokazatelné nouzi. Spolková sociální a podpůrná činnost v letech 1921 až 1934 byla vyjádřena heslem „Vše pro dítě!“ Nadále byly pro nemajetné děti zajišťovány dětské prázdninové tábory, jejichž místem bylo Československo, zejména Morava a další v Chorvatsku, kde se jednalo zejména o oblast krajanského Daruvaru. V letech 1918 až 1923 se podařilo vyslat do Československa a zčásti do Chorvatska celkem 41 177 dětí. Ústřední odborová komise Českého srdce pro poručenství a sirotčí oddělení měla ve výše uvedeném období 23 934 dětí v poručenství a 1 171 dětí v péči. Pokračovala rovněž péče ošacovací a podpůrná. Pro zdravý fyzický a duševní vývoj chudých či opuštěných dětí byly budovány dětské domovy.

Vedení Českého srdce se řídilo myšlenkou, že ve zdravých a silných dětech leží budoucnost menšiny, a proto se snažilo zajistit co největšímu počtu dětí vhodné podmínky pro jejich vývoj. České srdce v roce 1920 zakoupilo malý pozemek na Jagdschlossgasse ve XII. vídeňském okrese a vybudovalo zde první hřiště pro sportovní aktivity dětí a jejich rekreaci. Dále bylo vybudováno hřiště na Michalské louce v XVII. okrese. Tento pozemek byl za symbolickou cenu pronajat od rodiny Schwarzenbergů. Na hřištích byla postavena pro případ nepřízně počasí chata s kuchyní, takže se zde mohly konat i prázdninové pobyty dětí. České srdce si pronajalo několik pozemků, které upravilo na hřiště i v dalších vídeňských okresech. Hřiště byla navštěvována a hojně využívána i ostatními menšinovými spolky, zejména dětmi Školského spolku Komenský, členy Orla, D.T.J., Sokola a dalšími. V roce 1921 byla vyhlášena sbírka na zakoupení pozemku a výstavbu českého stadionu. V roce 1922 se podařilo pozemek zakoupit. Chloubou Českého srdce se tak stalo hřiště o rozměru 87 000 metrů čtverečních, které se nacházelo v tradičním českém X. vídeňském okrese, u Absberggasse a Favoritenstrasse. První velká slavnost na hřišti se uskutečnila 17. září 1922 a stala se národní manifestací za účasti všech spolků. S podporou zdravého tělesného rozvoje souvisel i rozvoj činnosti kulturní. Děti, které České srdce podporovalo, byly ve výchově vedeny k vlastenectví, hrdosti na příslušnost k českému národu a úctě k vlastnímu jazyku, zvykům a kultuře.²⁸

28 České srdce československá sociální péče 1918–1928, Mimořádná výroční zpráva, Vídeň.

Z dlouhodobé perspektivy náležela k nejzáslušnějším činnostem Českého srdce v meziválečném období péče o matku a dítě. Organizovanou a plánovitou činnost v této oblasti začal prosazovat jako klíčovou nově založený IV. odbor Ochrany matek a kojenců. Z Čech tuto myšlenku šířila zakladatelka československé Ochrany matek a kojenců Otýlie Kovářová Máchová. Její vystoupení ve Vídni v únoru 1922 znamenalo velkou inspiraci zejména pro předsedkyni IV. odboru Anastázii Gregorovou.²⁹

Teror rozpoutaný nacisty v roce 1933 vyústil do únorového státního převratu v roce 1934. Vzhledem k vzrůstajícím problémům i v oblasti zaměstnanecké politiky byla řada menšinářů nucena vrátit se do Československa. Tato skutečnost způsobila pokles aktivit Českého srdce. Po „anšlusu“ Rakouska nacistickým Německem v březnu 1938 museli z krajanských spolků odejít ti členové, kteří měli československé státní občanství. Tímto nařízením utrpělo České srdce další ztráty. Období let 1938 až 1945 se tak stalo bojem za zachování jeho existence. V tomto období docházelo k postupné likvidaci českých spolků. České srdce se však od svých počátků deklarovalo jako apolitická a výhradně sociální organizace.

„27. dubna 1942 dopoledne sdělil referent tajné státní policie předvolaným zástupcům České menšinové rady, že tato organizace je úředně rozpuštěna a jmění zabaveno. Jest to v rozhodnutí min. vnitra učiněné v dohodě s říšským protektorem v Praze. Byli tam vedoucí menš. rady Alois Jošt [zároveň předseda Českého srdce], člen Bohdan Tvarůžek [dlouholetý pokladník Českého srdce] a tajemník Frant. Strnad. Z úřadovny na I., Morzinplatze se odebrali jmenovaní v doprovodu dvou úředníků do místnosti Čmr [České menšinové rady] v I., Drachengasse 3/12 (kde bylo sídlo ústřední kanceláře Českého srdce od února 1939), kde bylo vše zajištěno a odvezeno. Ve středu 29. dubna byly místnosti opět uvolněny. Úřad nemá námitek, aby dvě malé místnosti zůstaly nadále v používání Č. srdce a aby dosavadní tajemník vedl tu část agendy, která jest vysloveně sociálního rázu a doplňuje činnost Českého srdce. Předsednictvo Českého srdce schválilo návrh předsedy Jošta, abych byl služebně převeden, a požádalo o souhlas úřad práce.“³⁰

29 Anastazie Gregorová (1885–1963). Jedna z prvních členek sociálního spolku České srdce založeného ve Vídni a pozdější místopředsedkyně jeho ústředí. Ve dvacátých letech minulého století se jí podařilo vytvořit hustou síť spolupracovníků v Rakousku i v Československu. Se svým týmem vybudovala síť Československých poraden pro matky, jejichž čestné předsednictví převzala choť generálního konzula ČSR ve Vídni Antonína Suma. Ve válečné době na českém hřišti zorganizovala dětskou zotavovnu. Má nesmírnou zásluhu na poválečném obnovení spolku. Působila v hnutí národně socialistických žen, byla členkou vídeňské delegace na XIV. sjezdu národně socialistické strany, 27. 2.–2. 3. 1947 v Praze.

30 Archiv Ing. Jaroslava Strnada, Deník Františka Strnada, zápis z 12. 5. 1942. František Strnad (1887–1967), dlouholetý přední reprezentant menšinového života v Rakousku (vedoucí funkcionář Menšinové rady, Školského spolku Komenský, Českého srdce a dalších menšinových spolků). V roce 1921 se stal tajemníkem Českého srdce ve Vídni, v letech 1923 až 1938 byl jeho starostou

Válkou postižená Vídeň byla osvobozena v polovině dubna 1945. České srdce se opět postavilo do čela pomocných akcí. Okamžitě pomáhalo s obnovou škol Komenského a obnovovalo zprezhrané síť svých spolupracovníků, aby bylo možno co nejdříve vypravit děti na prázdninové pobyty.

K úbytku členů české menšiny včetně členů Českého srdce došlo v důsledku válečných perzekucí. Citelná ztráta však postihla menšinu i v souvislosti s reemigrací. V menšině existovaly dva názory na její další směřování. První, podporovaný československou vládou, podporoval návrat do Československa a reemigraci. Druhý názor vycházel ze skutečnosti, že všechna smíšená manželství neodejdou do staré vlasti a reemigrace se tak nebude týkat menšiny jako celku. Tato část menšiny se domnívala, že zde bude nadále prostor pro její opodstatnění a měla by být zachována včetně svých spolkových struktur. Politický vývoj v poválečném Československu dal za pravdu druhému názoru – tedy rozhodnutí nereemigrovat.

Českému srdci – československé sociální péči v Rakousku se podařilo přes dramatické politické i sociální změny a přes klesající počet jejich členů vstoupit do nového tisíciletí. V loňském roce stého výročí jeho založení České srdce na své valné hromadě vykazalo cenný přírůstek členů. Nově zvolenému spolkovému vedení se podařilo zintenzivnit spolkové úsilí.

Původní cíl spolku, pomoc nejchudším a strádajícím, nyní v podmínkách 21. století již není v popředí jeho činnosti. Dřívější hmotná pomoc však spočívala i v podpoře zdravého duševního a fyzického rozvoje dětí včetně výchovy k vlastenectví. České srdce podporuje a bude podporovat menšinové spolky, které jsou zaměřeny na výchovu, sport a zábavu, bude se podílet na organizaci jejich akcí a poskytovat jim podporu i v budoucnosti.

Platí tak slova současné předsedkyně Ing. Věry Gregorové, proslovená na oslavě uspořádané ke stému výročí Českého srdce československé sociální pomoci v Rakousku dne 22. 6. 2018: „Ať je tlukot Českého srdce na Dunaji slyšet i za dalších sto let!“

a spolek zastupoval i v Československé menšinové radě. Po vzniku samostatného Československa organizoval reemigraci do staré vlasti a v letech 1945–49 se podílel na organizaci druhé emigrační vlny. V období před podepsáním Mnichovské dohody v září 1938 byl společně s více než dvěma desítkami významných vídeňských Čechů a československou státní příslušností uvězněn nacisty jako rukojmí pro případ, že by československé úřady chtěly zakročit proti sudetským Němcům. Po propuštění působil jako tajemník Menšinové rady až do jejího úředního rozpuštění v dubnu 1942. Po osvobození Vídně v dubnu 1945 se podílel na ustavení prozatímního Československého ústředního výboru a byl zvolen jeho tajemníkem. Funkci vykonával do doby, kdy došlo k ustavení řádného ČSÚV. Strnad byl potvrzen ve funkci ředitele kanceláře. Aby mohlo České srdce oficiálně obnovit svoji činnost, složil F. Strnad v rámci denacifikace „Entnazifizierung“ úřední přísahu, že spolek neměl s nacisty co do činění. Předsedou Českého srdce byl řádně zvolen v roce 1948 a funkci vykonával do roku 1950.

Ein mit Liebe gebauter Verein. Die Anfänge des Tschechischen Herzens – die tschechoslowakische Sozialfürsorge in Österreich

Das Tschechische Herz in Österreich wurde im Januar 1918 als charitativer Sozialverein gegründet, der insbesondere Angehörige der tschechischen und slowakischen Minderheit versammelte. Die Initiatoren inspirierten sich an der Entstehung des Tschechischen Herzens in Prag. Zu den Initiatoren der Gründung des Vereins zählte der Dichter J. S. Machar, ferner Antonín Machát, Vít Hrdina und František Strnad. In den ersten Monaten der Existenz orientierte sich der Verein auf die Sicherstellung von Lebensmitteln für die hungernde Bevölkerung und von Ferienaufenthalten für Kinder in böhmischen und mährischen Familien am Land.

In der Zwischenkriegszeit setzte das Tschechische Herz seine charitative Arbeit fort, insbesondere auf dem Gebiet der Gesundheitsaufklärung. Eine der Verbreitungsformen der Gesundheitsaufklärung war die Einrichtung eines dichten Netzes von kostenlosen Beratungsstellen für Mütter mit Kindern. Eine weitere Form waren Bekleidungs- und Lebensmittelsammlungen.

An association built with love. Beginnings of the Czech Heart/České srdce – Czechoslovak social care in Austria

The Czech Heart in Austria was a charitable association uniting especially members of Czech and Slovak minority, established in January 1918. The founders were inspired by the establishment of the Czech Heart in Prague and included, among others, poet J. S. Machar, Antonín Machát, Vít Hrdina and František Strnad. In the first months of existence, the association was oriented on securing food for starving population and ensuring summer holiday stays for children in Czech and Moravian families in the country.

In the interwar period, the Czech Heart continued its charitable work, especially in the field of the health education. One of ways of spreading the health education was the creation of a dense network of free consultation offices for mothers with children. Another way were clothes and food collections.